

Sprehodi po knjižnem trgu

Matej Bogataj

Marjan Žiberna: Kdo gleda prozo?

Radovljica: Didakta, 2018.

Žiberna se pisanja enajstih zgodb, zbranih v zbirki *Kdo gleda prozo*, naslovljeni po zadnji, loti po enakem in vnaprej izbranem kopitu; kot uvod, takoj pod okrancljano natisnjenim naslovom, je stran, na kateri sta dva citata, pogosto je med njima napetost, recimo en prozni in drugi (poljudno)-znanstveni, ki naj ujmeta razpoloženje same zgodbe in zakoličita ali vsaj sugerirata in presvetlita osebnostni profil njenega nosilca. Enkrat, v zgodbi XY, je to recimo Sylvia Plath, takoj pod njo pa citat iz slovenske proze, parafraza tiste Shakespearjeve o imenu rože. Sama zgodba se osredotoča na dekle, ki se je pridno prebijala skozi treninge, da bi se uvrstila na tekmovanje, ki je naredila za uspeh in športno kariero vse, vendar se je pred velikim tekmovanjem po nasvetu zdravnika ekipe pretvarjala, da ne more nastopiti: ker po takratnih metodah določevanja spola nikakor ne bi mogla nastopiti v ženski konkurenci, po zdajšnjih, ki so prenesli področje določanja spola z genetskega na hormonalno, mogoče, pravi. Plathova in njeno pisanje o prvih, skoraj otroških in simpatično nespretnih poskusih samomora se tako naveže na dejstvo, da je bila protagonistka na zdravljenju zaradi krize po končanju športne kariere in vsega, kar so ji obesili in o čemer so do ogolelih kosti parazitirali rumenjaki, ki so, ne glede na žrtve, zajahali dražljivo temo. Svojo preteklost poskuša na hitro pojasniti svojemu zdajšnjemu, potem ko sreča v parku svojega prejšnjega z novo

partnerico in jo prejšnji, očitno nista v najboljših ali vsaj ne v ažuriranih odnosih, pokliče po prejšnjem imenu. Medijsko diskreditiranem, si mislimo, saj vmes pove, da so njeno prejšnje, zdaj izbrisano ime, vlačili po časopisih tudi še potem. Njena transseksualnost je bila kot govno za muhe, vaba, ki se jim ni uspelo izogniti.

Vendar Žiberna ni eden tistih, ki bi prozno problematiziral vmesne spole ali jurišnike na rob, kar je sicer pogost motiv v sodobni pisavi. Bolj mu gre za dražljivost deviacij; *Smrt na Šmarni gori* prikazuje dva inšpektorja v tistih letih, ko postajamo vsi tehnološki višek, dva, ki imata pridnega in navzgor servilnega šefa, ki od vseh zahteva rezultate in povečevanje norme. Zato ju napoti na Šmarno goro, kjer je najemnik sorodnik žene enega od njiju, drugi pa prijateljsko prevzame nalogo, da kolega ne bi imel težav doma. Po zapiralnem času preprosi pijačo in nato oglobi gostilničarja, ki deluje iz srca in ne more odkloniti želje prezeblega prišleka, in se potem vsi gostje zgražajo. Inšpektorja najdejo na pobočju mrtvega. Brez tuje pomoči, pravi kriminalist na provizorični tiskovki (zakaj pred tisk, če je bila nesreča in izključena tretja oseba), in zasika nekaj o "tistih, ki so do konca razfukali to državo". Zgodba s tem dobi zasuk: slutimo, da preiskovalci vedo, kaj se je zgodilo zoprnežu, ki je prekršek izsilil, in so na strani molčeče – in maščevalne – družčine. Solidarizirajo z vigilanti, ki odstranjujejo pokvarjence, čeprav v državni službi, tako rekoč. Da je z državo, ki preži na male lopove ali še manjše prekrške strokovnjakov, nekaj narobe, se lahko strinjamo, vendar: ali ne govorijo politiki, ki ne morejo dokazati izvora premoženja, pa gre za več kot za nekaj kav, izdanih brez računa po koncu obratovalnega časa, da je njihov prekršek minoren nasproti milijardam, ki da so izginile? Kje se potem začne davčna enakost in kje bi morali začeti z odgovornostjo? Pri sendviču ali pri enoprostorcu?

Citati so torej konstitutivni del zgodb. So sprožilec, ki naj poantira situacijo, so pojasnjevalni okvir, sicer res kar najbolj ohlapen, včasih celo sprožijo in potegnejo samo pripoved: citat iz Mazzinijevega romana *Zemljevidi tujih življenj*, ki ga požene na črno v Istanbulu kupljena in ukradena tablica, na njej pa maškarada dveh, ki se s cenenimi lasuljami igrata muslimanske skrajneže, priključijo zgodbo o možaku, ki obišče mater radikalizirane punce. Oče iz Amana, umrl zaradi sladkorne, ko so ga izgnali, dekle tam na obisku, in – evo. Potem oba starša kakšno rečeta in še več molčita, saj si tudi dekletova mati ne zna razložiti, kje se je zalomilo. Razen da slutimo dolgotrajno vnaprejšnje zavračanje okolice; kot produkt neuvršenih je v časih koalicije voljnih in koalicije sovraštva dekle marginalizirana in zasmehovana, zato se odloči za pripadnost tistim, ki se počutijo enako brezpravni in ogroženi

pri izražanju vsega, kar so. Žiberna v zgodbi materi, ki je dodobra medijsko izčrpana in nima povedati nič novega, prilepi moškega, ki ima težave s sinom; ni sicer v položaju, ko bi lahko postal terorist, se pa ne javlja. Za očeta enako mrtev kot punca za mater.

Begunsko problematiko osvetli Žiberna še enkrat, po popisu Šubičeve slike, na kateri lovec preverja sprožilni mehanizem, osvetljen z značilno skozi vrata padajočo svetlobo, vidimo bivšega jagra, zdaj osamljeno revo, ki se slabo znajde v gospodinjstvu in se je znašel v težavah, avta ne more registrirati, zato razmišlja o tem, da bi nastrelil divjad in z njo podkupoval odgovorne. Vendar se mu po tem, ko na ekranu gleda kolone prišlekov, ki bodo parazitirali na njegovem kruhu, no, mizerni penziji, posveti, da grejo kolone beguncev, ki so mu do konca zoprni, mimo njegove lovske preže. In vzame s sabo veliko nabojev. Žiberna koplje po psihologiji, zanimajo ga predvsem mejni primeri, ki ne delujejo po hipnem vzgibu, v njih ni odločilnega preskoka, ki bi bil presenetljiv, temveč so odločitve pogosto posledica dolgega kopičenja in nalaganja nezadovoljstva. Protagoniste prežema občutek odvečnosti, večinoma gre za ločence, vdovce z razrahljanimi medgeneracijskimi vezmi, z odtujenimi in razseljenimi otroki, ljudi, ki se zatečejo tudi v bifeje, ker nimajo kaj početi in to potem počnejo tam. Pri tem je pogosto kritičen do stanja v družbi, zdi se mu, da je ta nenaklonjena malemu človeku, in enega od njih, ki vozi begunce čez mejo, najdejo in na procesu oprostijo: odvetnik, ki potem napreduje v evropske institucije, njegovo ravnanje prikaže kot dobrodelnost, kot empatijo do tistih, ki se morajo seliti, in sodišče – pa tudi novinarji – mu pritrdi.

Morda lahko v tem Žibernovem iskanju socialnega ognjoka, ki je enkrat nečloveškost pri izpolnjevanju službenih dolžnosti oziroma prekoračenje pooblastil, drugič so to pretkani odvetniki in celoten sodni sistem, ki lahko oprostijo in naredijo za zgled očitno krive, seveda na račun obsodb evidentno nedolžnih, si mislimo, najdemo tudi ključ za razumevanje zadnjih dveh zgodb. Čisto zadnja, naslovna, je pravzaprav parodija pisateljske blokade in namišljene samopomembnosti: ko gre družina na morje, si zada nalogo, da bo napisal kratko zgodbo. Za natečaj, in potem cel teden škreb-lja, pride pa do stavka, da je kot športnik, ki hoče biti olimpijski prvak, a se mu ne ljubi niti minimalno trenirati. Potem se mu, preden se ga gresta s frendom, ki ima očitno enake kreativne in motivacijske blokade, uliti, posveti, da bi se moral ukvarjati s poezijo. Vmes Žiberna namoči, poimensko, nekaj markantnih figur s kulturne in literarne scene. In ironizira prepričanje, da lahko piše vsak.

Vendar je ta zgodba samoironična, tudi takrat, ko piše o tem, da je najslabše pisati o nekom, ki piše brez navdiha. Je pa zato tista prej, *Samojed*, pisana na ključ: ne pasja sorta, samojed je umetnik, žolčen in ljubosumen na vse, predvsem na bivšo punco, ki je zaslovela z dojenjem psov in oplojevanjem jajčeca s pasjo spermo. Ko mu vlak odreže nogo in si jo v galeriji Bazilika – evo, ključ za Kapelico – pod kuratorstvom karizmatičnega kustosa pripravi á la sestra Felicita Kalinšek (kar malo potegne na smešenje umetnikov izpod peresa sicer slikarja Zorana Hočevarja), se mu odpre svet pohval, znajde se v centru pozornosti, velik korak za umetnost ta enonogi šepeljaj, in podobno. Rečemo lahko, da sta po lahkotnosti, s katero Žiberna obračuna s ‚kulturnimi ekscesi‘ – kot je dela dobitnic lanske nagrade Prešernovega sklada na enem od parlamentarnih odborov neženirano imenoval domoljub, po izobrazbi lesar –, zadnji zgodbi humoreski. Ki naj s ščepcem zdravega razuma zavrneta to gnusno in pritlehno telesnost v umetnosti in se zraven malo pohecata iz nekreativnosti in lenobe *wannabe* (citat Žiberne, pripisan predsedniku, iz zadnje zgodbe) umetnikov in iskalcev slave. Žibernova proza je iz drugega gradiva: spisana bolj v obliki novele, pogosto spremlja protagoniste skozi daljše obdobje z reminiscencami, pogosti so preskoki v dogajalnih časih in podobno, je na sledi tradicionalne pisave. To se pozna predvsem po avktorialnosti, vsevednosti pripovedne pozicije, tudi sami zgodbarski zasuki so nekako pričakovani in skladni z zastavljeno psihologijo. Ta je v ospredju in večina oseb iz zbirke je slehernikov, ki se težko prebijajo iz dneva v dan, če ne materialna beda, jih stiska odsotnost medčloveških odnosov. Je pa zbirka zaokrožena, zgodbe spisane po enotnem vzorcu in po enotnem, torej avtorskem jezikovnem ključu.